ARNOLD SCHWEFELBERG

AMINTIRILE UNUI INTELECTUAL EVREU DIN ROMÂNIA

Editura HASEFER

„Putem distinge, urmărind istoria familiei **Schwefelberg**, etapele emancipării şi procesului de modernizare şi integrare a păturii mijlocii evreieşti din România. Ca în cazul multor familii din care au ieşit intelectuali de prestigiu, e o mişcare în trei generaţii, a cărei ilustrare literară şi paradigmatică a fost puternica dramă a lui Ronetti Roman, **Manase**."

L.VOLOVICI

EDITURA
E H
HASEFER

ISBN 973-8056-00-4

Coperta VALERIU GEODÂC
Redactor PAULA LITMAN

© Editura Hasefer a F.C.E.R.
B-dul I.C. Brătianu Nr. 35, et. II, ap. 9
Telefax: 312 22 84

ISBN 973-8056-00-4

ARNOLD SCHWEFELBERG

AMINTIRILE UNUI INTELECTUAL EVREU DIN ROMÂNIA

Ediție, prefață și note de
LEON VOLOVICI

EDITURA HASEFER
București, 2000

Carte tipărită cu sprijinul Guvernului României,
Departamentul pentru Protecția Minorităților Naționale

TU, draga mea Betty, cunoști ceea ce cuprinde biografia mea, pentru că mi-ai împărtășit viața, încă din copilărie; apoi ca iubită și ca soție mi-ai fost alături la toate frământările. Nici o dedicație n-ar putea spune tot ce-ți datorez.

A.S.

Prefață

Juristul Arnold Schwefelberg, colaborator apropiat al lui W. Filderman, liderul comunității evreiești din România, poate fi considerat, cred, reprezentativ pentru intelectualitatea evreiască formată în Vechiul Regat la începutul secolului XX. Asemeni generației care-i precede, a lui Adolphe Stern și W. Filderman, generația lui Arnold Schwefelberg, născut în 1896 (cu 14 ani mai tânăr decât Filderman) e în bună măsură integrată în societatea românească, dar continuă să păstreze o puternică identitate evreiască. Schwefelberg e și el un intelectual modern, cu studii solide în România și în Occident, „emancipat" și, în bună măsură, detașat de tradiția evreiască, pe care, însă, o cunoaște temeinic; sensibil la persecuții și la încălcarea drepturilor cetățenești recent dobândite, încrezător în puterea legii și în instituțiile statului democrat, cu simpatii sioniste, mai curând „sentimentale" decât programatice, și adoptând o formă moderată de militantism evreiesc.

La bătrânețe, s-a decis să rememoreze în scris etapele vieții sale sub titlul Amintirile unui intelectual evreu din România *– cu intenția de a oferi, scrie el, „un document despre istoria tristă a generației mele". În cursul unei*

călătorii în Israel, a depus o copie a memoriilor sale în Arhiva Yad Vashem din Ierusalim.[1]

Putem distinge, urmărind istoria familiei Schwefelberg, etapele emancipării și procesului de modernizare și integrare a păturii mijlocii evreiești din România. Ca în cazul multor familii din care au ieșit intelectuali de prestigiu, e o mișcare în trei generații, a cărei ilustrare literară și paradigmatică a fost puternica dramă a lui Ronetti-Roman, Manasse.

Familia bunicului dinspre tată, Iancu Pecetaru Schwefelberg, era, ca a multor altora, originară din Galiția, ceea ce explică și numele de rezonanță austriacă al familiei. Iancu e, într-adevăr, un cunoscut pecetar din Iași, primind și comenzi de peceți și monede de la curtea domnească. Fiul lui, Isac (tatăl lui Arnold), e dat la școală românească, la „Școala publică primară" din Sărărie (avându-l ca învățător pe Ion Creangă), de unde primește atestatul în 1871. A urmat apoi gimnaziul din Iași – „o dovadă clară a tendinței de asimilare", observă Arnold, care remarcă de îndată tendințele integratoare manifeste chiar de la generația bunicilor.

Fazele emancipării evreilor din păturile mai înstărite pot fi urmărite și în numele pe care-l primesc copiii la naștere. Bunicii mai poartă nume evreiești, dar urmașii lor preferă să dea copiilor nume care indică dorința de integrare „europeană", oscilând între nume germane și românești. Fiul lui Iancu Pecetaru-Schwefelberg e Isac, dar copiii acestuia sunt Arnold, Wilhelm, Mihail, dar și Iancu, după bunic.

---

[1] Publicarea lor integrală în acest volum se datorează acordului dat de fiica lui A. Schwefelberg, pictorița Maria Constantin, căreia îi mulțumim și pentru celelalte documente de familie puse la dispoziție.

Arnold e cel mai mic dintre cei cinci copii ai lui Isac. Toți învață acum la școala evreiască din Brăila, recent modernizată și omologată de Ministerul Instrucțiunii Publice:

„Nu știu ca vreunul din frații mei să fi învățat la 'heder'. Astfel limba noastră maternă sau, mai exact, paternă, a fost limba română; părinții vorbeau uneori între ei idiș, noi înțelegeam, dar aproape că nu știam să vorbim idiș."

În genere, precaritatea culturii idiș la pătura mai înstărită a evreimii, la data când începe „sincronizarea", a diminuat substanța culturală iudaică a intelectualilor evrei – care au optat destul de repede pentru o identitate culturală „româno-evreiască", concept de la început ambiguu și problematic.

Ambivalența e continuată profesional. Isac va fi profesor de română la Școala evreiască din Galați (din 1877), apoi profesor și director la Școala „israelito-română" din Brăila. Aici a învățat și Arnold.

Tatăl frecventa „templul" numai de sărbători, dar era „un sceptic" raționalist, socotit de alții un „apikores" (eretic). În casă se respectau restricțiile culinare iudaice și unele datini, „mai mult pentru că așa voia mama". Băiatul a ținut însă să treacă ceremonia de „bar-mitzva" (la 13 ani): „A fost totuși o formă de legământ, nu cu religia mozaică (căci după câteva luni am încetat a pune tfilin, considerând că gestul nu întărea credința și desfacerea lui n-o tăgăduia), dar un legământ cu neamul, cu iudaismul ca idee națională." *Pe pereții locuinței părinților atârnau portretele lui Crémieux, Montefiore și Th. Herzl.*

În 1906 a fost printre puținii evrei admiși la liceul „N. Bălcescu" din localitate, când este și martorul primelor tulburări studențești cu caracter antisemit, extinse și printre elevii brăileni.

Ca în cazul tuturor viitorilor intelectuali și lideri comunitari, antisemitismul și ideile sioniste au avut un important rol formativ. A înființat, împreună cu câțiva colegi, cercul sionist „clandestin" Spre ideal. *Din aceeași perioadă datează și primele încercări literare: poezii, o piesă de teatru despre confruntarea dintre idealul socialist și „problema evreiască", a cărei rezolvare însemna, gândea adolescentul, dispariția iudaismului. Organizează o bibliotecă publică evreiască, unde ține și conferințe despre celebrități de origine evreiască din toate domeniile culturii sau pe teme sioniste. În 1914, se mută la București, cu mama și doi frați, într-o locuință modestă, având ca vecini familia hahamului Rabinson, a cărui fiică – „o tânără fată, zveltă, șatenă cu ochii albaștri" era profesoară de ebraică, și se va numi, după căsătorie, Ana Pauker...*

Student la Academia de studii comerciale și industriale (studiind paralel și dreptul), a activat în „Hasmonaea", societatea studenților sioniști, împărtășind și idei socialiste, pe care le aplică într-o „Încercare de interpretare materialistă a istoriei evreilor", apărută în revista Hasmonaea.

Încorporat în timpul războiului, a participat la lupte în prima linie („eram considerat ca bun pentru misiuni îndrăznețe", notează el), scriind în răgazuri poezii pacifiste. Traumatizat de atmosfera și propaganda antisemită din armată și de discreditarea militarilor evrei, acuzați de a fi „filogermani" și făcuți vinovați de primele înfrângeri ale armatei, Schwefelberg e foarte sensibil la comportarea umană a unor ofițeri, necontaminată de ostilitatea curentă și întreținută oficial.

Cetățenia română, obținută încă în timpul serviciului militar pe front, îi va deschide drumul spre promovare socială (posibilitatea de a deveni avocat), spre „asimilare",

dar și spre angajare în activități publice pentru apărarea drepturilor recent câștigate.

După cum se știe, după Unirea de la 1918, noua configurație a României a avut efecte profunde și asupra organizării și asupra orientărilor în sânul obștii evreiești, care include acum și puternicele comunități din Transilvania, Basarabia și Bucovina, cu profil cultural și social sensibil diferit de cel al evreilor din Vechiul Regat. După acordarea drepturlor cetățenești, în urma semnării Tratatului minorităților, agenda comunității, reorganizată în 1923 în „Uniunea Evreilor din România" (UER), cuprinde acum, în afară de apărarea acestor drepturi, câteva opțiuni de „politică evreiască", diferite sau chiar divergente. Mai întâi, o redefinire a identității evreiești, pusă în discuție de liderii evreimii din provinciile recent integrate, cu consecințe asupra organizării școlilor evreiești, a vieții de cult, a conținutului activităților culturale; apoi, mai mult ca înainte, opțiunea sionistă, relansată după Declarația Balfour din 1917, ca și influența mișcării socialiste și impactul Revoluției bolșevice din Rusia.

Dominante și mereu în confruntare în viața comunitară evreiască din România au fost, în cele din urmă, orientarea reprezentată de UER, condusă de Filderman – vizând o integrare în societatea românească, cu păstrarea unei identități evreiești laice și a recunoașterii instituționale a „cultului mozaic" și, în opoziție cu această orientare, linia „națională sionistă" și a autonomiei etnice evreiești, reprezentată ideologic de A.L. Zissu.

Schwefelberg înclină, evident, dar nu fără rezerve, spre cei dintâi, preferință motivată (în amintirile sale) și ca o opțiune sufletească și patriotică:

„Temperamental eram împotriva manifestărilor excesive în politica evreiască, pentru că îmi dădeam seama

de slăbiciunea forțelor evreiești și înlăuntrul țării și în afară. De aceea n-am înțeles atunci pe deplin actualitatea 'căminului național' deschis evreilor în Palestina, ca rezultat a Declarației Balfour. Am rămas astfel fixat și cu gândul, în mod pasiv, cum eram fixat și în fapt, în țară (...). Că eram legat de țară e un lucru cu totul firesc. Născut și crescut în țară, având ca limbă maternă româna, în care făcusem atâtea încercări literare; pătruns de ideea independenței României și de dreptul ei de a cuprinde în hotarele sale din „țările române ocupate de străini" (cum era intitulată harta nelipsită din clasele de școală, cuprinzând tot spațiul dintre Tisa, Dunăre și Nistru), mă simțeam sub toate aceste aspecte român și-mi dovedisem atașamentul sincer și entuziast pentru țară prin comportarea mea în război. Dar și sub raport personal, cariera mea de avocat era de-asemenea legată de dreptul român. Această legătură nu era nicidecum slăbită de discriminarea, deocamdată mai mult morală, decât materială, ce se menținea și creștea, față de evrei."

Schwefelberg definește nuanțat și aproape neutru diferențele dintre cele două poziții, în ciuda apropierii de Filderman, căruia îi vedea calitățile personale, dar și limitele politicii lui, cu deosebire excesiva restrângere pragmatică la obiective imediate.

Deși reproșa „unioniștilor" lui Filderman că nu aveau o doctrină clară, că erau lipsiți de „o perspectivă a viitorului", Schwefelberg a urmat aceeași cale. S-a dedicat, cu mult devotament, obiectivelor imediate, tot mai acute, ca și activităților culturale în cadrul Asociației titraților evrei „Unirea" (al cărei vice-președinte a fost).

Cu mijloace asemănătoare celor practicate de Filderman, Schwefelberg s-a implicat în lupta împotriva eliminării

avocaților evrei din barou, începând din 1935, scriind nenumărate memorii și broșuri („pot spune că am ajuns un specialist în 'memorii'"), foarte bine documentate, uneori semnate de colegi români sau de o prietenă din Franța.[1]

Odată cu agravarea situației evreilor după venirea la putere, în decembrie 1937, a guvernului Goga-Cuza, Schwefelberg inițiază o întâlnire între reprezentanții U.E.R. și reprezentanții Partidului evreiesc, pentru coordonarea acțiunilor de apărare și crearea unui „Consiliu central al evreilor din România".

Schwefelberg, cu structura sa profund democrată, e mai conștient decât mulți colegi de-ai lui evrei de caracterul problematic al alianței cu comuniștii împotriva grupărilor antisemite:

> „Antisemitismul în barou se întețea. A fost nevoie de o intensă luptă de apărare. Și nu era numai antisemitism sau rasism, ci și un reacționarism corespunzător fascismului. În aceste împrejurări, apărarea contra antisemitismului a ajuns a fi paralelă cu lupta antifascistă dusă de socialiști și comuniști. Este adevărat că cei neîncadrați politicește, ca mine, preferam să nu se extindă frontul de luptă, pentru a nu se extinde și acuzarea de 'comunism' asupra mișcării de apărare a pozițiilor evreiești contra atacului antisemit. Totuși luptam sub forme diferite, însă concordante, pe diferite terenuri."

După instaurarea regimului Antonescu, Schwefelberg a fost mai întâi victima agresiunii unor bande de legionari în timpul rebeliunii din ianuarie 1941, care l-a traumatizat pentru lungă durată, clătinându-i încrederea în restabilirea

---

[1] Madeleine Coulon, *Des graves événements dans le bareau roumain* (Paris, 1937); I. Spătaru: *Revizuirea înscrierilor în barou*, 1938; Radu Olteanu, *În jurul legii de revizuire a evreilor*, 1939.

bunei conviețuiri între români și evrei „în generația noastră și poate nici în cea următoare!"

În anii războiului, a fost foarte activ în organizațiile evreiești de asistență a celor rămași fără lucru în urma legislației de românizare a personalului din întreprinderi; de ajutorare a refugiaților din Cehoslovacia; a familiilor victimelor pogromului de la Iași, a celor deportați în Transnistria sau întorși din deportare; în organizarea unor emigrări spre Palestina; în salvarea unor evrei din Ungaria evadați în ajunul deportării și refugiați în România. A condus efectiv Comisia de ajutorare a deportaților, fiind sprijinit, mai ales în a doua parte a războiului, de Crucea Roșie Internațională și de Joint DC, profitând și de o anumită relaxare a rigorilor oficiale. În privința motivelor acestei schimbări de atitudine, nu-și făcea iluzii:

> „Trebuie să menționez că înlesnirile tot mai largi ce le obțineam și încuviințările tot mai largi ce le culegeam – nu chiar gratuit – se explică nu prin bunăvoința guvernului și organelor sale, ci mai ales prin faptul că încă de la retragerea nemților din fața Moscovei și, mai mult, după intrarea Americii în război, după debarcarea din Africa, după dezastrul nemțesc de la Stalingrad etc. – adică treptat cu succesele aliaților, guvernul trecuse de la politica de nimicire, la aceea de extorcare a evreilor – menajându-și astfel o 'față' pentru timpurile ce simțea că vor veni. Așa au putut fi oprite deportările reîncepute în septembrie 1942, la executarea hotărârilor luate la faimoasa 'conferință' de cale ferată de la Wannsee."

În primii doi-trei ani după război, fără a fi afiliat unei organizații sioniste (a rămas, de altfel, consecvent, toată viața, deciziei de a nu se înrola în nici un partid politic sau organizație politică evreiască), Schwefelberg e acum mai

apropiat de convingerea că evreii au, sau ar trebui să aibă, posibilitatea unei asimilări treptate, inevitabil parțiale, și, totodată, posibilitatea de a pleca și de a se stabili într-un stat național evreiesc. Schițează chiar, în 1946, în broșura „Condițiunile asimilării evreilor", un program social-economic pentru realizarea unei distribuții profesionale mai sănătoase și productive a populației evreiești din România, în vederea procesului progresiv de asimilare pentru cei rămași în țară.

În 1946 e ales în conducerea secției române a Congresului Mondial Evreiesc, e activ în reintegrarea evreilor în drepturile lor cetățenești, iar în vara aceluiași an participă la conferința de pace de la Paris.

În 1948, asistă („înfiorat", notează el) la ridicarea, pentru prima dată, a steagului alb-albastru deasupra legației Israelului la București și plânge auzind, prin fereastră, pe membrii legației israeliene cântând „Hatikva". Din același an, începe să învețe serios limba ebraică.

Spre deosebire de nu puțini intelectuali evrei, Schwefelberg nu-și face iluzii în privința regimului politic care se instalează în România. Deși cu simpatii de stânga, a rămas mefient față de comunism, cu toate că fiicele sale vor îmbrățișa în tinerețe noua ideologie. Fiica cea mare, poeta Veronica Porumbacu, fusese chiar o tânără ilegalistă în timpul războiului. Interesantă e explicația pe care tatăl o atribuie opțiunii copiilor: „Aceasta desigur datorită faptului că primiseră o educație universal umană, iar nu una evreiască, astfel că nu activaseră pe teren național evreiesc, necum sionist."

Schwefelberg observă de îndată anomaliile și formele politizate, pro-comuniste, ale preconizatei noi autonomii culturale evreiești:

„Personal, îmi dădeam seama – instinctiv, aș zice – că această relativă autonomie nu va ține mult și că, de

altfel, nevoile și aspirațiile evreiești nu corespundeau cu tendințele de socializare a economiei și nici de nivelare a culturii, până la uniformizare."

Față de CDE, organizația evreiască controlată de noii lideri comuniști, Schwefelberg are o specială aversiune:

„Îmi dădeam seama că, dacă întinzi celor ce reprezintă Partidul Comunist – exclusivist și fanatic – un deget, nu-ți iau numai mâna până la cot, ci te iau prizonier cu totul; iar dacă eziți, te împing din ce în ce mai departe de ei, te ștampilează ca dușman, caută să te desființeze și adesea reușesc."

În iunie 1952, este arestat și anchetat, sub acuzația de a fi sprijinit activitatea sionistă și emigrările spre Israel. În închisoare, compune, prin memorizare, o continuare la Manasse, *percepând și el drama lui Ronetti-Roman ca o epopee, o „agada", a istoriei evreilor din România al cărui nou capitol ține să-l adauge.* Urmașii lui Manasse, *proiectul nedus la capăt al lui Schwefelberg,* „urmărește soarta copiilor și nepoților lui Manasse" – soarta celor „asimilați", retrimiși în ghetou de legislația din 1940; apoi situația lor în 1949, „începutul neoantisemitismului, care a decis chiar pe unii evrei socialiști să emigreze", și, în sfârșit, „situația actuală a 'urmașilor lui Manasse', fie ei chiar comuniști".

La ora bilanțului, în frecventele clipe de descurajare, când sentimentul eșecului e precumpănitor, vede cauza în opțiunea lui inițială, „asimilistă". Când își scrie memoriile, în anii '60, cu un epilog în 1973, Schwefelberg e un om copleșit de melancolie, cu regretul de a nu fi avut curajul emigrării în Israel („țara visurilor mele de totdeauna")

„Viața mea nu are, de fapt, nimic surprinzător. Am trăit viața timpului și locului meu, și-i suport blestemul. (...) Tristețea mă însoțește continuu și mi s-a întipărit și pe față, veșnic contractată, ca de suferință. (...)

Dar oare realitatea nu justifică, din nefericire, imaginea întunecată ce se produce în oglinda sufletului meu?"

Dacă suntem îndreptățiți să căutăm o semnificație mai generală acestui profund sentiment al eșecului, comun și altor intelectuali evrei din generația lui, cred că-i putem afla explicația într-o permanentă, „hamletiană", oscilare între integrarea deplină, culturală și socială, în mediul românesc și asumarea, în grade foarte diferite, a unei identități evreiești, însoțită de regulă cu o formă bovarică, sentimentală sau culturală de sionism. În împrejurări normale, asemenea rădăcini duble sunt posibile și chiar fertile, deși nu lipsite de drame și scindări interioare. Generația aceasta n-a avut însă parte de astfel de împrejurări. Legislația discriminatorie și apoi tragedia provocată de regimul Antonescu și naziști au spulberat iluzia conviețuirii. Crearea Statului Israel a făcut apoi anacronic și inadecvat sionismul sentimental; iar regimul comunist a oferit, de data aceasta și cu participarea a nu puțini intelectuali evrei, o formă pervertită, des-etnicizantă de integrare.

Schwefelberg are o puternică nostalgie a normalității, pe care o regăsim și la Mihail Sebastian, dar și la dinamicul lider democrat al evreilor români, Filderman. E nostalgia pentru integrare în societatea românească, cu păstrarea unei diferențe de identitate exprimate cultural sau religios, sau opțiunea stabilirii în Israel.

În 1979, când murea copleșit de melancolie și deziluzie, această normalitate continua să fie o utopie.

LEON VOLOVICI

Judaeus sum: nil judaeum
A me alienum puto
(După Terentius)

„BUCH DER LIEDER"
(Lyrisches Intermezzo)

Ein Fichtenbaum steht einsam
Im Norden aufkalter Höh'.
Ihn schläfert, mit weisser Decke
Umhüllen ihn Eis und Schnee.

Er träumt von einer Paline
Die fern, im Morgenland,
Einsam und schweigend trauert
Auf brennender Felsenwand.

. . . . . .

H. Heine

În nord, pe stei, prin gheţuri
Se-nalţă-un brad stingher,
Şi adormind, sub neaua
Ce cade lin din cer,
Visează-o tamarindă
Ce-n sudul arzător,
stingheră, plânge smirnă
de jale şi de dor.

. . . . . .

Începînd această autobiografie, mă-întreb înainte de toate ce scop are ceea ce mă apuc să scriu. Întrebarea e cu totul justificată, pentru că, bineînțeles, aceste pagini nu urmează să devină publice și-mi pun întrebarea dacă vor ajunge să fie citite măcar de copiii mei și de copiii lor. Cu toate acestea simt mai mult ca oricând nevoia de a mă confesa pe această cale; de a mă despovăra de reflexiunile ce s-au strâns în mine de-a lungul anilor, ca rezultat al experienței, ale cărei urmări le simt eu, și mă tem să nu le simtă tot mai mult și cei ce vin după mine. Este pentru mine un fel de datorie de conștiință de a fixa în scris învățămintele ce se pot trage din experiența mea (care nu este personală, în sens de excepțională, ci, din contră, tipică, numai unele detalii, de fapt, sunt personale). Îmi fac iluzia – copilărească, desigur – că aceste învățăminte ar putea servi cuiva, sau că, cel puțin, ar reprezenta un document despre istoria tristă a generației mele; că deci ar fi de folos măcar atât cât pot fi de folos orice explicații – tardive prin definiție – a unor evenimente istorice neplăcute (și ce altfel de istorie ar putea să aibă un evreu?).

A doua întrebare pe care mi-am pus-o privește conținutul autobiografiei pe care intenționez a mi-o face. Întrebarea nu trebuie să provoace mirare. Se pot face biografii intime, anecdotice, literare, romanțate, după cum se pot face

biografii care să trateze despre operele autorului, în legătură cu epoca sa, adică biografii istorice.

Personal n-am avut o viață aventuroasă – chiar dacă a fost în multe privințe agitată – și prin urmare o biografie a vieții mele particulare n-ar prezenta nici un interes pentru alții (iar copiii mei o cunosc îndeajuns și așa). Despre lucrările mele nu e cazul de a se vorbi ca de niște „opere", deși n-am fost chiar sterp; despre un rol „istoric" în epoca prin care am trecut (mai precis: care a trecut peste mine!) ar fi deasemenea prezumpțios a vorbi, deși n-am fost cel mai inactiv dintre contemporanii mei, cel puțin în domeniul, destul de îngust, în care am acționat.

Și totuși, cred că ar fi interesant pentru mulți să cunoască desfășurarea raporturilor mele cu epoca mea. Cred, în adevăr, că se pot trage din cunoașterea acestor raporturi unele concluzii, care pot servi, precum am mai spus, de explicații și de învățăminte.

De aceeea îmi propun să insist în notele mele autobiografice asupra acelor puncte din viața mea, care – ipotetic – ar putea prezenta un interes general, pentru că poartă în ele oglindirea, într-un caz individual, a unor destine mai mult sau mai puțin generale. Însemnările mele au deci un scop utilitar (cel puțin eu îmi închipui că ar putea fi utile); prin urmare nici nu am intenția – necum pretenția sau posibilitatea – de a face „operă literară".

Am ținut – pentru cine? nu știu! – să trasez cadrul acestor amintiri. Ele s-ar putea intitula: „VIAȚA UNUI INTELECTUAL EVREU DIN ROMÂNIA". Să nu li se pretindă deci mai mult, nici de cei apropiați de mine, nici de cei ce m-ar cunoaște – tot ipotetic vorbind – abia din rândurile ce vor urma.

Dar aceasta impune o ultimă întrebare: în vremurile noastre, în care problemele fiecăruia dintre noi sunt legate

mai mult ca oricând de problemele internaționale, mai pot cele ținând de poziția unui evreu în țara lui, și chiar ale evreilor în lume, prezenta un interes și pot fi ele tratate ca atare? Convingerea mea este că, din păcate, o problemă specific evreiască există încă (și va continua să existe, un timp ce nu se poate prevedea de pe acum). Dar am spus că mi-am propus tocmai să arăt, cu prilejul povestirii celor trăite de mine, în ce fel soarta unui evreu poate fi examinată în raport cu mediul istoric și geografic (și mă refer la geografia globului și la geopolitică). Nicolae Iorga scria undeva că „specialitatea este o estradă retrasă, dar mai înălțată, de unde poți vedea mai bine tot universul". Am impresia că poziția evreilor în lume – răspândiți în atâtea și atâtea țări – reprezintă o asemenea estradă de specialitate. A privi lumea ca evreu nu este deci a o privi unilateral, prin izolare de tot restul lumii. Sper că acest punct de vedere va primi justificarea în cele ce urmează.

I (1896–1903)

M-am născut la 1 ianuarie 1896, în Brăila, ca al cincilea fiu al lui Isac Schwefelberg, institutor de limba română, și al Rozei, născută Stein.

Tatăl meu era cel mai mic copil (și unicul fiu) al lui Iancu (Iacob) Schwefelberg din Iași (n.1803–m. 1865) și al Sarei Schwefelberg (moartă în 1899 în București). Bunicul meu, Iancu Schwefelberg, zis și Pecetaru, era gravor, mai

ales în metale și, după cât se pare, și argintar („orfévrier"). (Bunica-Sara – era, cred, a doua sa soție, de la care a avut trei fiice și pe tata; de la prima soție a avut alți copii, printre care pe Moise Schwefelberg, care a moștenit și meseria de gravor și care era, se pare, un gravor de artă vestit, căci în „Monografia județului și orașului Botoșani" de Artur Gorovei este menționat printre artiștii mai de seamă din Botoșani). De la acest bunic au rămas, până la un timp, pe la descendenți (veri cu mine) obiecte de argint lucrate în filigran, obiecte de cult, printre care cutii de afumat mirodenii, candelabre de Hanuka (unul dintre acestea se află, cred, în muzeul Federației Comunităților Evreiești), ba chiar și o gravură de o finețe uimitoare, pe matostat, reprezentând se pare „Întoarcerea fiului risipitor". În Analele Parlamentare, vol. XIV, partea a II-a, pag. 179, Iași, 1845, Casa Apelor dispune: „Jidovului Iancu Pecetariu pentru facerea peceții cantileriei, după încuviințare, lei 36." Când și de unde veniseră el și ascendenții lui, nu știu; numele de familie, nemțesc, ar indica o origine din Bucovina sau Galiția, de unde proveneau mulți evrei moldoveni (veniți la început ca „sudiți austrieci"). Acest nume de familie rar – poate unic (în România nu există altă familie cu acest nume!) – pare a arăta că bunicul sau ascendenții săi avuseseră mijloace suficiente ca să-și cumpere un nume mai acătării; judecând după felul cum s-au măritat cele trei fiice ale sale (mătușile mele după tată), trebuie să cred că bunicul nu era un om fără stare.

De asemenea se vede că acest bunic ajunsese, către sfârșitul vieții sale, într-o fază nu de asimilare, dar de apropiere de populația românească: așa îmi explic faptul că tatăl meu – născut în 1859 – a învățat la școala primară (de Stat) din Sărărie – Iași (unde a avut de învățător pe Ion Creangă), absolvind clasa a 4-a în iunie, 1871; – pe când surorile tatei, mai în vârstă ca el, cred că nu urmaseră nici o școală

românească. Este adevărat că în Constituția din 1866 se prevedea învățământul primar obligatoriu și gratuit, oriunde existau școli de stat; dispoziția aceasta nu exista însă, pe vremea când surorile tatei avuseseră vârsta de școală. Dar după școala primară, tata a absolvit (în 1876) și gimnaziul Alexandru cel Bun din Iași; cum învățământul secundar nu era obligatoriu, nici gratuit, faptul că bunicul meu l-a dat pe tata la gimnaziul de stat, este, după părerea mea, o dovadă clară a tendinței de asimilare. Apoi și faptul că fiul meseriașului gravor a învățat la o școală medie teoretică, pregătindu-se astfel pentru o profesie intelectuală, este o dovadă că familia Schwefelberg își propunea să se distanțeze de ceea ce se numea pe atunci „breasla jidovilor"[1] Cât privește pe bunicul după mamă, Velvl Stein (zis Velvl „Pipick" – căci era tare burtos), acesta organizase la Galați o școală pur evreiască – pentru copii de vârstă preșcolară și mai târziu școlară, unde se preda, în idiș, limba ebraică și Biblia. După un timp, toate școlile din țară, particulare și confesionale, au fost obligate să predea și limba română (sau poate chiar toate materiile în limba română, nu știu sigur![2]) Astfel melamedul Stein s-a văzut nevoit să angajeze un dascăl de limba română. Și a angajat – cred că prin 1877/1878 – pe tatăl meu, care, după cum am spus, absolvise gimnaziul în 1876.

În 1879, tânărul dascăl de limba română Isac Schwefelberg s-a căsătorit cu Rosa, fiica cea mai mare a lui Velvl Stein.

După cum se vede, tata s-a căsătorit la 19–20 ani, pe când încă nu era major, după legile de atunci, legi care prevedeau de asemenea că băieții până la 25 ani trebuiau, în principiu, să ceară și încuviințarea părinților la căsătoria ce

---

[1] În cadrul vechii organizări din Moldova, „breasla jidovilor" era (până în 1834) organul reprezentativ al comunității evreiești.

[2] De regulă, în primele școli moderne evreiești din România, limbile de predare erau ebraica, româna și germana.

voiau s-o încheie. Tata n-a cerut sau n-a obținut această încuviințare (din partea mamei sale și a surorilor mai mari, căci bunicul murise), probabil pentru că surorile sale erau „bine măritate" și nu erau de acord ca mezinul lor să ia de nevastă fata fără zestre a unui *melamed* cu alți 4 copii. De aceea surorile n-au venit la nuntă. Tata a rămas supărat cu ele și n-a reluat contactul decât numai cu cea mică, Basse, căsătorită Rosenștein, și aceasta abia în 1906, la București. Am notat aceste amănunte tot pentru a invedera „îmburghezirea" rudelor tatei – în timp ce el a rămas, până la moarte, un biet proletar intelectual.

Scurt timp după căsătorie, ei s-au mutat la Brăila, unde tatăl meu fusese angajat ca institutor de limba română la școala primară evreiască „LUMINA" (de pe strada Griviței) și – puțin mai târziu – la școala primară a „Comunității israelite" din Brăila, clădită pe bulevardul Cuza, din donația a doi croitori îmbogățiți, frații „Abraham și David Schwartzmann", al căror nume l-a purtat școala până la naționalizarea ei (în 1946). În 1896 i s-a confirmat tatei autorizația de a funcționa ca institutor, ținând seama de certificatele sale de studii și de faptul că funcționa ca atare de 17 ani. A continuat a funcționa la această școală, când ca institutor și secretar al ei, când ca director – după bunul plac al „Epitropiei Comunității Israelite", care l-a înlocuit vremelnic cu un descendent al fraților Schwartzmann. A murit în 1909 de gripă (numită pe atunci „influență"), complicată cu o congestie pulmonară, care a prins cordul său obosit de tutun și supărări, lăsând cinci fii, cel mai mare de 27 ani, cel mai mic – eu – de 13 ani și ceva.

Toți cei cinci frați învățaserăm, bineînțeles, la școala Schwartzmann și am continuat pe urmă la gimnaziu, cei trei mai mici și la liceu (cursul superior) la Brăila. Nu știu ca vreunul din frații mei să fi învățat, de preșcolar, la „heder".